

tador dels valors de la modernitat: el racionalisme, la ciència, l'economicisme, la democràcia. El jueu seria al mateix temps dues coses molt odiades, per econòmiques, per un feixisme que es pretén sobretot místic: el capitalisme i el comunisme. Hi ha un interessantíssim poema d'Agustín de Foxà –portaveu del feixisme, l'antiamericanisme i l'antisemitisme falangista– on el poeta es dirigeix al soldat musulmà que combat amb les tropes de Franco contra la República i li diu que al cap i a la fi són aliats, perquè tots dos són homes de déu, místics. Davant seu tenen un únic enemic, perquè al seu davant *“los hombres sin Dios aguardan con tanques de oro judío y cien banderas del Asia”*. El jueu és la fàbrica i la moneda, la modernitat, la indústria, el racionalisme, el liberalisme, el comunisme, tots els grans pecats per a un místic i guerrer alhora, com pretén ser el falangista.

Curiosament, el franquisme, que és profundament antisemita, fa una estranya distinció. Molts feixistes espanyols han conegut la realitat nord-africana o fins i tot turca, on hi ha sefardites. El sefardita, per a ells, no és ben bé el jueu, sinó que és un personatge entranyable, un

petit botiguer, un pobre home, que a més és fidel a la memòria i a la llengua d'Espanya. El sefardita és una realitat simpàtica, anacrònica, premoderna. El jueu –és a dir, el jueu del centre d'Europa– és el portador de tots els arquetips: l'economista, el ric, el que conspira.

Antisemitisme i anticatalanisme.

En el segle XVII, un personatge integrista religiós i polític com Quevedo –però un poeta extraordinari, una cosa no treu l'altra– va escriure amb poc temps de diferència un pamflet contra els jueus i un pamflet contra els catalans, aquest últim amb motiu de la guerra dels Segadors. Potser és un precedent aïllat, però va fer fortuna. Per al pensament antimesocràtic espanyol, de vegades a mig camí entre el carlisme i l'anarquisme com Pío Baroja, més sovint obertament feixista. Catalans i jueus són una mateixa cosa, perquè al cap i a la fi són els portadors dels mateixos valors: l'economia, el diner, el racionalisme, la modernitat, la indústria, la ciutat. Pío Baroja escriu que els catalans són els jueus d'Espanya, i per a ell no és un elogi. La propaganda franquista escriu que la Lliga era un partit de conversos i judaïtzants, amb Cambó al davant, i

que Companys no podia ser altra cosa que un jueu convers, com quedaria demostrat per la seva fesomia. El catalanisme, s'escriu en alguns articles a l'*Abc*, era un producte jueu, seguint els plans dels Savis de Sió, necessitats de vèncer l'última barricada de la cristiandat, que era Espanya.

En qualsevol cas, els tòpics sobre els jueus que l'antisemitisme ha anat construint al llarg de dos mil anys són avui ben vius. Els jueus dominen els diners, dominen les finances, dominen els mitjans de comunicació, dominen el cinema, dominen el món. Els jueus conspiren contra el món. Els *lobbys* jueus són els veritables poders a l'ombra. Tant se val que hi hagi jueus pobres, rics i ni pobres ni rics; que n'hi hagi de dreta i d'esquerra; que sigui considerablement difícil posar d'acord uns quants jueus sobre unes quantes coses. Tot això és indiferent. Els tòpics de l'antisemitisme, amb l'altaveu dels pensaments totalitaris, són ben vius al segle XXI, al marge de la realitat. Perquè, ja se sap, des quan la realitat ha servit per desmentir un arquetip, un tòpic, un prejudici, una forma de racisme?

Vicenç Villatoro

Comunitats jueves als Països Catalans

Els jueus formen una petita minoria a Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears.

El 1492 es una data que tothom coneix per dos fets amb arrels comunes: el descobriment d'un nou continent i l'expulsió dels jueus dels regnes de Castella i Aragó.

El judaisme que en època medieval va impregnar els carrerons dels calls de ciutats i viles de Catalunya, Aragó, València i Mallorca va quedar soterrat després del decret d'expulsió. Els nous cristians que es podrien considerar cripto jueus, perseguits per la Inquisició, perderen a poc a poc la consciència del seu passat jueu. Les nostres terres quedaren ermes d'una

creat, sense la memòria d'haver existit. Només en el cas de Mallorca s'ha mantingut el reconeixement de ser una comunitat amb un passat comú. Els xuetes, malgrat els moments d'aïllament i rebuig, mantenen el record de formar part del poble jueu. Hi ha famílies eminentment endogàmiques que durant segles no s'han barrejat amb cristians i han conservat les arrels jueves. Les tradicions vinculades a la religió ja han desaparegut, però mantenen la consciència de pertànyer al judaisme per herència.

אשר לאס תמרש ללס



JOAN CELIÀ / DOMÉNEC UMEERT



A l'esquerra, una part del call de Palma; carrers estrets i antics, poca lluminositat... els trets de molts barris jueus del món. Dalt, imatge de la sinagoga de Barcelona al carrer de l'Avenir.

A la fi del segle XIX arribaren els primers jueus, d'origen centreeuropeu, a Catalunya. Després de tants segles, Barcelona tornava a acollir jueus en els seus carrers. A poc a poc, en les primeres dècades del segle XX, es va anar formant una petita comunitat amb jueus arribats de l'imperi otomà, convertit en república per Kemal Atatürk. Aquesta comunitat va néixer com a congregació de tradició ortodoxa, és a dir, seguidora del judaisme més tradicional i religiós.

La República no va tenir una política antijueva en general, i menys a Catalunya, on el judaisme gaudia d'absoluta llibertat de culte, i els jueus no van ser menyspreats. A Catalunya van arribar molts jueus que s'incorporaren a les Brigades Internacionals per lluitar contra el feixisme; la majoria eren procedents d'Alemanya i Polònia, si bé alguns ja feia temps que vivien en el nostre país. L'esperit de llibertat que regnava a Catalunya lligava molt bé amb l'esperit d'aquests jueus. Un cop arribat Franco al poder, però, no tingueren la llibertat de què havien gaudit en la República i fins i tot va haver-hi un intent de censar-los.

El 15 de gener del 1945, en el Consell de ministres presidit per Francisco Franco, es va acordar autoritzar l'obertura de la primera sinagoga, la de la co-

munitat barcelonina, després de l'expulsió del 1492.

Entre els anys seixanta i setanta arribà a la ciutat un contingent nombros de jueus sefardites procedents de l'antic protectorat espanyol del Marroc. En aquest moment hi havia a Barcelona uns dos mil cinc-cents jueus, i la Comunitat Israelita de Barcelona es va reforçar amb aquesta nova aportació de membres de tradició sefardita que van ocupar una posició predominant entre la resta de la comunitat.

Amb el final del franquisme i la promulgació de la Constitució, la llibertat religiosa va ser, sens dubte, un fet. En canvi, a Amèrica del Sud creixia l'esperit antisemita, i això feia que jueus de l'Argentina, Xile i l'Uruguai es traslladessin a la península. Entre el 1976 i el 1979, se n'instal·laren uns tres mil a Barcelona. El tarannà rigorós de la Comunitat Israelita de Barcelona xocà amb el d'aquests jueus, més liberals, i es produïren certs problemes d'adaptació. Aquesta dificultat d'integració en una comunitat que, històricament, era i es considerava de tendència ortodoxa, portà indefectiblement a l'escissió. Aleshores es creà la Comunitat Jueva Atid de Catalunya —*atid* significa "futur", en hebreu—, al principi dels anys noranta, amb un tarannà conservador, a la qual se sumaren una

part dels membres que seguien les tendències més liberals del reformisme-progressisme.

La majoria provenien de famílies asquenazites, que s'esforçaven a integrar-se en el conjunt de la societat catalana i no els mancava el desig d'adaptar-s'hi. Tal com van fer els jueus que hi havia al començament del segle XX a Barcelona, aquests, en un principi, es reunien en cases particulars per oficiar les pregàries del sàbat. Actualment tenen un centre on s'estudia judaisme, es reuneixen i fan les diverses celebracions comunitàries. Jueus allunyats del judaisme han ampliat la nova comunitat, s'han retrobat una altra vegada amb la tradició religiosa, amb serveis religiosos igualitaris, en els quals l'home i la dona són al mateix nivell tant pel que fa als drets com pel que fa als deures.

Entre els membres hi ha nous jueus, conversos, alguns d'ells procedents d'antigues famílies jueves que en època medieval es convertiren, alguns concretament d'origen xueta que han volgut retrobar la fe dels seus avantpassats.

Ambdues comunitats tenen membres que provenen, en segona o tercera generació, de les famílies jueves que van arribar de Turquia o Grècia al començament del segle XX. Són perso-



Restes de la sinagoga més antiga de Barcelona, a l'antic call jueu de la ciutat, junt a la plaça de Sant Jaume. Només es conserven cinc murs de l'antic edifici.

MARC VILA

A Catalunya hi ha vora 8.000 jueus, dels quals uns 3.700 pertanyen a la Comunitat Israelita de Barcelona i uns 250 a la Comunitat Jueva Atid de Catalunya

nes integrades en la societat catalana, parlen el català i fins a un cert punt els podríem comparar amb els jueus que en l'època medieval vivien a les ciutats i vil·les catalanes, catalans jueus, catalans que professaven la fe judaica. Actualment algunes d'aquestes famílies es reconeixen com a jueus i mantenen tradicions pròpies del judaisme, encara que no tots segueixin estrictament les normes religioses jueves. Els seus pares o avis, quan van arribar a Barcelona, es trobaren una societat catalana, amb una llengua pròpia, i com que estaven acostumats a parlar diverses llengües, no els va sorprendre haver d'aprendre el català i el castellà.

A Catalunya hi ha prop de 8.000 jueus, dels quals uns 3.700 pertanyen a la Comunitat Israelita de Barcelona i uns 250 a la Comunitat Jueva Atid de Catalunya; la resta són jueus que no són adscrits a cap de les dues comunitats com a membres col·laboradors. Alguns no són practicants, altres només participen de la vida comunitària jueva en ocasions concretes, com ara casaments, *bar mitsvâ* –cerimònia que fan els nois als tretze anys per passar de la infància a la vida adulta i formar part activa en la comunitat– o celebracions comunitàries anuals.

La majoria dels jueus residents a Catalunya són de nacionalitat espanyola, per adquisició més o menys recent o perquè

són fills o néts de jueus que van obtenir la nacionalitat en altres moments. Tot i així, també n'hi ha que han tingut sempre aquesta nacionalitat perquè procedeixen de Ceuta o Melilla.

Tots els jueus d'origen peninsular o centreeuropeu, de les dues comunitats, siguin o no practicants, tenen en comú els seu profund lligam amb les tradicions que els han transmès els avantpassats, tradicions religioses i culturals que els fusionen en un concepte molt arrelat d'amor al judaisme. Una data comunitària de retrobament amb un mateix i amb la resta és Iom Kipur –és a dir, el dia de l'expiació dels pecats–, en què totes dues sinagogues s'omplen de gom a gom. L'altre diada, Pésakh –o Pasqua– és més familiar, la tradició del sopar pasqual reuneix entorn de la taula tota la família per recordar, com mana la llei, l'alliberament de l'esclavatge d'Egipte. Les altres tradicions són pròpies de les diferents etapes de la vida i es compleixen amb el pas del temps.

A València, al 1997 va néixer la comunitat La Javurà (companyia) com a grup de la branca conservadora del judaisme. Els conservadors són respectuosos amb la llei, però l'adapten a les necessitats actuals. Són més propers a la branca reformista que a l'ortodòxia, especialment pel que fa a la dona, que participa activament en la comunitat i els serveis re-

ligiosos. Aquesta comunitat és molt petita, té divuit membres afiliats, però els visiten la resta de jueus que hi ha a València, Castelló i Alacant. Es calcula que n'hi ha uns setanta-dos. De moment es reuneixen en un pis per a les oracions sabàtiques i les celebracions, on també fan classes d'hebreu i judaisme, conferències i activitats comunitàries de tipus més lúdic. Encara no tenen un rabí, però en principi, per fer les oracions comunitàries, no és absolutament necessari, ja que si ja formen un *minian*, una reunió de deu homes –el mínim obligat per la llei per fer la pregària comunitària–, qualsevol persona prou preparada pot dirigir-les.

En la dècada dels setanta es va crear la Comunitat Israelita de Mallorca, no per una necessitat dels xuetes mallorquins, sinó perquè el turisme va portar a l'illa jueus de diferents nacionalitats que sentiren la necessitat de reunir-se per les celebracions pròpies del judaisme. Els serveis religiosos es fan en hebreu i es tradueixen a l'anglès i al castellà.

La procedència dels jueus de les terres de llengua catalana és molt heterogènia, com arreu, però se senten units pels llaços d'una tradició mil·lenària que els amalgama en un sol poble.

Maria Josep Estanyol
Universitat de Barcelona